ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 122, Kasım 2021, s. 444-462

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.52670>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
18.09.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2021

Hande SAPMAZ¹

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
hande.sapmaz@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
t.soyalp@hbv.edu.tr

AFRİKA'DA AYRILMA HAREKETLERİNİN FAKTÖRLERİ: CAPRİVİ, CASAMANCE VE CABİNDİ VAKALARININ BELİRLENEN COĞRAFİ ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ²

Öz

Yirmi birinci yüzyılda Afrika'da ayrılma hareketleri, gelişmenin ve istikrarın sürdürülmesi için Afrikalı devletler tarafından çözülmesi gereken önemli krizlerden biri haline gelmektedir. Literatürde ayrılma hareketlerinin nedenlerinin ekonomik ve toplumsal olarak tasnif edilmesine karşın coğrafi özelliklerinin gerekli yoğunlukta incelenmediği fark edilmektedir. Çalışmanın amacı; Caprivi, Casamance ve Cabinda vakalarının belirlenen coğrafi faktörler bağlamında incelenmesi ile coğrafi özelliklerin ayrılma hareketleri üzerinde ne ölçüde ve hangi yönde belirleyici olduğunu saptayabilmektir. Afrika kıtasında bulunan Caprivi, Casamance ve Cabinda Bölgelerinin coğrafi özelliklerinin kıtada ayrılma hareketlerinin meydana geldiği diğer bölgelere kıyasla daha özel bir durum teşkil etmesi örneklem seçiminin bu şekilde yapılmasını gerekli kılmıştır. Her ayrılma vakasının birden fazla faktör kümesinden kaynaklandığının ve etkilendiğinin kabulü ışığında çalışmanın belirlediği coğrafi faktörler ise ayrılıkçı hareketlerin vuku bulduğu bölgenin denize erişimi, bölgenin ebeveyn devlete göre konumu,

¹ YÖK 100/2000 Afrika Çalışmaları Doktora Programı Bursiyeri.

² Bu çalışma "Postkolonyal Afrika'da Ayrılma Hareketleri" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

ebeveyn devlet ile arasında doğal veya suni bir sınırın var olup olmaması, bölgede doğal kaynakların varlığı ve türü şeklinde sıralanabilmektedir. Sonuçta ele alınan vakaların üzerinde coğrafi faktörlerin belirleyiciliğinin zayıf ancak pozitif yönlü olduğu saptanmıştır. Bu vakaların başarılı olabilmesi için tarihi, toplumsal, bölgesel, küresel ve ekonomik parametrelerin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Afrika, Ayrılma, Casamance, Caprivi, Cabinda.

FACTORS OF SECESSION MOVEMENTS IN AFRICA: INVESTIGATION OF CAPRIVI, CASAMANCE AND CABINDA CASE IN TERMS OF DETERMINED GEOGRAPHICAL FEATURES

Abstract

In the twenty-first century, the secession movements in Africa are becoming one of the major crises that must be resolved by African states in order to maintain development and stability. Although the reasons for the separation movements are classified as economic and social in the literature, it is noticed that the geographical features are not examined with the necessary intensity. Purpose of this study is to detect to what extent and in which direction the geographical features are determinative on the separation movements by examining the cases of Caprivi, Casamance and Cabinda in the context of determined the geographical factors. The geographical features of Caprivi, Casamance and Cabinda regions in the African continent, constitute a more special situation compared to other regions in the continent where separation movements occur, necessitated the selection of these regions. In light of the acknowledgment that every secessionist case is caused and affected by more than one set of factors, the geographical factors determined by the study can be listed as the sea access of the region where the separatist movements took place, peripheral location, whether there is a natural or artificial border with the parent state or not, the existence and sort of natural resources in the region. As a result, it was concluded that the correlation between geographical factors and secessionist movements on the cases discussed was weak but positive. In order for these cases to be successful, the importance of historical, social, regional, global and economic parameters has been emphasized.

Keywords: Africa, Secession, Casamance, Caprivi, Cabinda.

GİRİŞ

Dünya çapında 100'ün üzerinde, Afrika'da ise 25 ülkede 40'a yakın sayıda otonom veya ayrılma amacı güden toplumsal ve siyasal hareket vardır. Ulus-devletin onlarca etnik, dini ve dilsel farklılığa sahip gruplardan oluşan yapısı kapsamında ayrılma hareketleri tanımlandığı zaman bu hareketlerin; etnik, dini, dilsel farklılıklardan daha fazla koşula dayanması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kabulden hareketle ayrılma hareketleri, farklılaşmış topluluk halkı ve liderleri tarafından belirli bir kolektif çıkar amacına ulaşmak için mevcut en iyi araç olduğunda seçilen rasyonel bir strateji olarak tanımlanabilir.

Ayrılma hareketinin bu tanımı ışığında, kimlik ve çıkar unsurlarının şekillendiği toplumsal, ekonomik ve siyasal koşulların ötesinde coğrafi özelliklerin belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Özellikle Afrika'da bir ayrılma hareketini meydana getiren koşulların toplumsal ve ekonomik yönlerden incelenmesi, harekete ilişkin önemli noktaları detaylarsa da ayrılma

hareketine konu olan bölgenin coğrafi konumu ve özellikleri ayrılma hareketinin ortaya çıkmasına fırsat sağlayabilmekte ve engel olabilmektedir. Çünkü kıtada halklar için verili koşullar üzerinde tahakküm kurma kabiliyeti göreceli olarak diğer kıtalardan daha farklı ve zayıftır. Bu durum, coğrafi faktörlerin belirleyiciliğini kıtadaki ayrılma hareketleri için daha önemli hale getirmektedir (Trzciński, 2004).

Çalışmada ilk olarak ayrılma kavramı ve ayrılma hareketleri tanımlanarak konunun kavramsal çerçevesi çizilmeye başlanmaktadır. Ardından Afrika’da ayrılma hareketlerine giriş yapılarak kıtadaki hareketleri meydana getiren koşullar toplumsal ve ekonomik bağlamda ele alınmaktadır. Toplumsal ve ekonomik koşullara ek olarak çalışmanın sınırlılıkları dolayısıyla çalışmada yer almasa da siyasal koşulların incelenebileceği belirtilebilmektedir. Nitekim siyasal koşullar, Afrika’da devlet zayıflığına neden olan koşullar kapsamına dâhil edilebilen faktörlerden meydana gelmektedir. Çalışmada ayrılma hareketlerinin koşulları bağlamında değerlendirilen coğrafi özellikler kapsamında ayrılma hareketinin geliştiği ve söylemlerinde “anavatan” kavramsallaştırmasını kullandığı bölgenin; denize erişiminin bulunup bulunmaması, ebeveyn devlete göre konumu, ebeveyn devlet ile arasında doğal veya suni (başka bir devletin varlığı gibi) sınırın bulunup bulunmaması ve doğal kaynaklara sahip olup olmaması eğer oluyorsa ne tür doğal kaynaklara sahip olduğu “hareketlerin ülke unsuru” ile ilgili olarak ortaya çıkışından başarılı olmasına (veya olmamasına) kadar bütün süreç üzerinde belirleyici bir faktör olarak detaylandırılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise belirlenen bu coğrafi faktörler Caprivi, Casamance ve Cabinda’da meydana gelen ayrılma hareketleri bağlamında incelenmektedir.

1. Ayrılma Kavramının ve Ayrılma Hareketlerinin Tanımlanması

Ayrılma, ebeveyn devletin egemenliği altında olan üye birim veya birimlerin merkezi siyasi otoriteden bağımsız bir egemen statü iddiası ile resmi olarak çekilme talebi olarak tanımlanabilir (Wood, 1981). Kavram, coğrafi ve toplumsal olarak heterojen veya yeterli yoğunlukta birlik oluşturamamış devletlerde ortaya çıkan ve yeni bir bağımsız devlet yaratmak amacıyla ebeveyn devletten çekilmeyi amaçlayan siyasi ve toplumsal bir hareket olarak tanımlanabilir (Khevturiani ve Kharchilava, 2021, s. 65).

Ayrılma hareketleri ise egemen bir devlet içerisinde kendini “ulus” olarak tanımlayan, ayrılmayı ve yeni (tanınmış) egemen bir devlet kurmayı amaç edinen grupların (Griffiths, 2016) bu amaçla meydana getirdikleri ve bazı durumlarda şiddet içeren eylemler olarak tanımlanabilir.

Bir devletin sahip olması gereken kriterler; “Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin 1933 Montevideo Konvansiyonu” 1. maddesinde sıralanan kalıcı bir nüfus, tanımlanmış bir bölge, hükümet ve diğer Devletlerle ilişki kurma kapasitesi olarak kabul edilebilir.³ Bu kabulden hareketle bir ayrılma hareketinin yapısal unsurlarının devletin sahip olması gereken kriterler ile yakından ilişkili olduğu fark edilmektedir. Ayrılma hareketlerinin yapısal faktörleri; insan, ülke ve nedenlerden kaynaklanan şikâyetlere dayanarak yapılan egemenlik iddiası olarak belirlenebilmektedir. İnsan faktörü bağlamında, her ayrılma hareketini meydana getiren süje “halk/ulus” olarak nitelenememektedir. Bu nedenle literatürde etnik bilincin kökenlerini, doğasını ve kalıcılığını inceleyen gözlemlerin kullanımlarına dayanarak yapılan ve Bartkus’un da tekraren kullandığı (2004) ayrılma hareketlerinde bulunan grupların “farklılaşmış

³1933 Montevideo Konvansiyonu tam metni için bkz. <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> Erişim Tarihi:24.07.2021.

topluluklar” kavramsallaştırması ile adlandırılması mümkün görünmektedir. Ebeveyn devlet toplumunun ana aksından kaymayı temsil eden kavramın ayrıştırıcı yönü, ayrılma hareketlerini gerçekleştiren toplumları etnik, dinsel ve dilsel herhangi bir kimlik unsuru ile tanımlamadığı için objektif kabul edilebilir.

Egemenlik unsuru ise bir ayrılma hareketinin ortaya çıkmasının nedenleri ile ilişkili olan şikayetleri bağlamında ebeveyn devlete karşı gerçekleştirdiği eylemlerinin ana motivasyon kaynağını teşkil etmektedir. Ayrılma hareketini meydana getiren ekonomik ve sosyolojik nedenler objektif nedenleri ayrılma hareketlerinin şikâyet faktörü ile ilişkilendirilebilir (Armitage, 2007).

Bir ayrılıkçı hareketin nedenlerine ilişkin şikâyetler, hareketin meydana geldiği koşullar, meydana gelen hareketin ateşlediği ayrılıkçı şiddet ve kitlesel protestolar her ayrılıkçı hareket için farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca ayrılıkçı yöntemler de ayrılıkçı partilerin seçim yoluyla ayrılmayı barışçıl bir şekilde amaçlaması veya ayrılıkçı grupların silahlanarak şiddete başvurusu gibi iki nokta arasında hareket edebilmektedir. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen dünyada Antarktika hariç her kıtada aktif ayrılma hareketlerine rastlanılmaktadır. Ayrılma hareketlerini, siyasi katılımın önündeki engellerin minimum düzeyde bulunduğu ileri demokrasilerde ayrılıkçı veya otonomist politikalar benimseyen yasal siyasi partiler üzerinden değerlendirmek mümkün görünmektedir. Nitekim bunlardan bazıları; Kanada’da Québec, Büyük Britanya’da İskoçya ve Galler, İspanya’da Katalonya Bölgeleri şeklinde incelenebilmektedir (Sorens, 2012).⁴ Ancak ileri demokrasilerde ayrılma hareketlerinin incelenmesi, inceleme kapsamına alınmayan hareketlerin ileri olmayan demokrasilerde gerçekleştiği fikrini çağrıştırarak dünyayı oryantalist açıdan soyut düzlemde bölebilmektedir. Bu kabul ışığında çalışma, ayrılma hareketlerinin meydana geldiği ülkeleri böyle bir tasnife maruz bırakmadan dünyadaki “bütün” ayrılma hareketlerine ilişkin gereken öngörüü sağlayabilmek adına, bir ayrılma hareketinin meydana geldiği şartları ele almayı tercih etmektedir.

Son olarak ülke unsuru, bir ayrılma hareketinin sınırları belirlenmiş ve homojen (etnik) bir topluluk halinde bulunduğunu iddia ettiği ve çoğunlukla söylemlerinde “anavatan” kavramsallaştırmasını kullandığı bir bölgede gerçekleştiği kabullerinde kendisine yer bulmaktadır. Çalışma, ayrılma hareketinin “ülkesini” meydana getiren bölgenin belirlenen coğrafi özelliklerinin, süreci etkileyen faktörlerden biri olduğu kabulünden hareketle çalışmanın devamında ayrılma hareketlerinin diğer nedenlerine ek olarak bu özellikleri detaylandırmaktadır.

2. Afrika’da Ayrılma Hareketlerinin Meydana Geldiği Koşullar

Ayrılma, uluslararası hukuka aykırı kabul edilse ve ayrılık talebi ile eylemlerinin özellikleri tutarsızlıklar sergilese de kavram, Afrika siyasetinde kalıcı bir özellik olarak değerlendirilebilir. Nitekim Güney Sudan’ın başarılı bir şekilde ayrılması kıtadaki diğer ayrılma hareketleri için cesaretlendirici bir etki yaratma endişesi nedeniyle önemli bir kırılma noktası teşkil etmekte ve

⁴ Afrika’da gerçekleşenler de dâhil olmak üzere dünyadaki diğer ayrılma hareketlerinden bazıları; Mali’de Azavad Hareketi, Fas’da Sahraviler/Batı Sahra Hareketi, Somali’de Somaliland Bölgesindeki, Hindistan’da Keşmir Bölgesindeki, Sri Lanka’da Tamiller, Filipinler’de Mindanao Adasındaki, Komorlar’da Anjouan ve Moheli Adalarındaki ayrılma hareketleri şeklinde sıralanabilmektedir.

ayrılma hareketlerinin yeniden göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır (Vries vd., 2019).

Başarılı bir ayrılmanın gerçekleşmesi neticesinde ebeveyn devletten hem toprak hem egemenlik almak söz konusu olduğu için ayrılma doğası gereği devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğü ilkelerine aykırı düşmektedir (Anderson, 2013). Bu nedenle çalışmada sıralanan devlet tanımları ve kriterleri göz önüne alındığında, Sahra altı Afrika devletlerinde bazı ampirik özelliklerin oldukça değişken olduğu ve yer yer karşılanmadığı fark edilse de hukuki varlıklarının sabit olması, kıtada gerçekleşen ayrılma hareketlerine yönelik uluslararası toplumun ve uluslararası hukukun statüko yanlısı tavır sergilemesine neden olmaktadır. Ancak bu tutuma rağmen, ayrılma hareketlerinin meydana gelmesine neden olan motivasyonlar kıta genelinde hala mevcuttur. Bu kabulden hareketle ayrılma hareketlerinin koşullarının, değerlendirilen vakalarla ilişkili olarak toplumsal ve ekonomik açılardan incelenmesi mümkün görünmektedir.

2.1. Toplumsal Koşullar

Bir toplumun özellikle etnik köken ve dine göre ne ölçüde farklılaştığını yansıtan sosyal fraksiyonelleşme toplumun parçalı yapısını ifade etmektedir (Sorens, 2012). Ayrılma hareketlerinin parçalı bir toplum yapısı içerisinde, kültürel içerikleri yeniden yorumlayarak grup içi homojenliğin artmış olduğu bir bölgede yoğunlaşan gruplar tarafından gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Afrikalı toplumların yoğun parçalı yapısı göz önüne alındığında, farklılaşmış grubun grup içi homojenliğinin yoğunluğunu vurgularken diğer yandan “öteki” grupları kendilerinden farklı kılacak ayrımları derinleştirmesine rastlanmaktadır. Ancak ayrılıkçı hareketlerin güçlü milliyetçi duygulardan ve toplumsal bölünmelerden kaynaklandığı kabulü her zaman doğru olmayabilir (Mayall ve Simpson, 1992, s. 22). Ulusal aidiyet duygusunun, kültürel birlikten ziyade gerçek yaşamdaki devlet kurumlarıyla ilişkili olarak ortaya çıktığı göz önüne alındığında farklı kültürleri bünyesinde barındıran her devletin ayrılma hareketlerini tecrübe etmeyeceği öngörülebilir. Nitekim kültürel açıdan belli bir homojenliğe sahip ülkelerde ayrılma hareketlerine rastlanabilmektedir. Kıtada başarılı olan iki örnek incelendiğinde hem Eritre’de hem de Güney Sudan’da çeşitli kimlikler ile bölünmüş bölgelerin ayrılıkçı bir ortak amaç etrafında birlik haline gelerek bu iddiayı yanlışlayabildiği fark edilmektedir.

Afrikalı devletlerin toplumsal özellikleri kıtada ayrılmanın açıklanabilmesi için geniş bir yelpaze sunmaktadır. Afrikalı toplumların çok parçalı yapısı, ayrılma hareketlerinin genellikle azınlık grubun çoğunluk olan grup ile aralarındaki kültürel farklılıkların kendi değerlerine göre yaşamayı imkânsız hale getirdiği söylemlerinin merkezini teşkil eden din, etnik köken veya dil farklılıklarına uygun atmosfer yaratmaktadır (Dobler, 2019). Ancak her ayrılıkçı bölge ve ebeveyn devlet farklı etnik azınlıklara ev sahipliği yapmaktadır. Neticede hiçbir devlet toplumsal açıdan tam anlamıyla bir birlikten meydana gelmez. Devletlerin tamamının tek bir toplumdan meydana gelmediği kabul edildiğinde toplumsal farklılığın artmasının direk olarak ayrılma hareketlerini doğuracağı fikri ortadan kalkmaktadır. Neticede toplumsal fraksiyonelleşmenin yoğunlaşmasının yanında başka faktörlerin de sürece dâhil olması gerekmektedir. Nitekim benzer şekilde Fearon ve Laitin de iç savaşlar üzerine yaptıkları çalışmalarında bir ülkedeki iç savaş ihtimalini etnik ve dini farklılıkların değil iç savaş destekleyen koşulların yarattığı atmosferin neden olduğunu iddia etmektedirler (Fearon ve Laitin, 2003, s. 76). Dolayısıyla Afrikalı toplumların kültürel ve etnik bakımdan bünyesinde

barındırdığı farklı kimliklerin varlığı ayrılma hareketlerini meydana getiren koşulların tek nedeni olarak kabul edilememektedir.

2.2. Ekonomik Koşullar

Ekonomik koşulların ayrılma hareketleri için ne kadar önemli olabileceği Buchanan ve Faith’in ayrılıkçı siyasi gruplar toplumun bir bölümü ayrılmayı ekonomik bakımdan avantajlı olarak değerlendirdiğinde “üretilmektedir” iddiasında fark edilmektedir (Buchanan ve Faith, 1987, s. 1024). Her ayrılma hareketinin ekonomik saiklerle üretildiği iddiası çoğu zaman gerçeği yansıtmasa da ekonomik şartların ayrılma hareketlerinin ortaya çıkmasını sağlayacak koşulların önemli bir kısmını yerine getirebilme kapasitesinde olduğu saptanabilmektedir.

Afrika’da ayrılma hareketlerini meydana getiren ekonomik koşullar her ayrılma hareketi için değişkenlik gösterse de ayrılıkçı iddialar ekonomik argümanlarla desteklenmeye devam etmektedir. Bölgeler arası ekonomik gelişmişliğin dengesiz olduğu ülkelerde Puntland veya Cabinda gibi diğer bölgelere oranla daha zengin bölgeler, kaynaklarını daha iyi yönetebileceği iddiasıyla ayrılmak isteyebilir. Diğer yandan ülkenin öteki bölgelerine nazaran daha geride kalmış, fakir bir bölge merkezi hükümetin altyapı yatırımlarının zayıflığı gibi adaletsiz politikalarından şikâyet ederek ayrılma hareketlerini geliştirebilir veya mevcut ayrılma hareketini destekleyebilir. Caprivi Bölgesi, Kuzey Mali, bağımsız olmadan önce Güney Sudan bu tarz iddiaları öne sürmüşlerdir. Neticede ise bir bölgenin ülkenin geri kalanıyla yüksek derecede ekonomik entegrasyona sahip olması bu bölgenin ayrılma hareketi geliştirme olasılığını zorlaştırmaktadır (Vries vd., 2019).

Ekonomik koşullar bağlamında, özellikle federal sistemlerde zayıf veya güçlü bölgelerin hangilerinin ayrılma hareketlerine daha yatkın olacağı literatürde üzerinde uzlaşı sağlanamamış bir konudur. Horowitz ise (1985) hangi özelliklere sahip gruplar hangi koşullar altında ayrılma talebinde bulunur sorusuna⁵ değişken ekonomik pozisyonlarına göre bölgeleri, bölgesel kişi başına düşen milli gelir üzerinden sınıflandırarak yanıt aramaktadır. Ekonomik fayda-maliyet analizi kapsamında Horowitz’in modelinin temel iddiası geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış grupların ayrılma hareketlerinin aksiyoner tarafı olma ihtimalinin güçlü olmasıdır. Ayrıca özellikle bağımsızlık sonrası yapılan politik ve ekonomik düzenlemelerden fayda sağlayamayan gelişmemiş bölgelerdeki geride kalmış gruplar aniden ayrılık fikriyle ayaklanabilir. Güney Sudan ve Kuzey Çad bu geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış grupların ayrılma hareketlerine uygun örnekler olarak gösterilebilir.

Kıtada bir ayrılma hareketini meydana getiren koşulların toplumsal ve ekonomik yönlerden incelenmesi harekete ilişkin önemli noktaları detaylandırırsa da ayrılma hareketine konu olan bölgenin coğrafi konumu ve özellikleri ayrılma hareketinin ortaya çıkmasına fırsat sağlayabilir veya engel olabilir. Ayrıca Afrikalı halklar için verili koşullar üzerinde tahakküm kurma kabiliyeti göreceli olarak diğer kıtalardan daha farklı ve zayıf olduğu için coğrafi faktörlerin belirleyiciliği kıtadaki ayrılma hareketleri için daha önemli hale gelmektedir (Trzcinski, 2004).

⁵ Literatürde hangi koşullar altında ayrılma hareketleri ortaya çıkar? sorusu Horowitz dışında Hechter (1992: 267), Bartkus (1999) ve Jenne vd. (2007) tarafından cevaplanmaya çalışılmıştır. Horowitz ayrıca 1992 tarihli “Irredentas and secessions: Adjacent phenomena, neglected connections” adlı çalışmasında da soruyu gündeme taşımıştır.

3. Belirlenen Coğrafi Faktörlerin İncelenmesi

Coğrafi faktörlerin kıtada yaşanan ayrılma hareketleri için belirleyici bir faktör olduğu kabulünden hareketle çalışma; Caprivi, Casamance ve Cabinda Bölgelerinde yaşanan ayrılma vakalarını bağımsız değişken olarak belirlediği coğrafi faktörler kapsamında incelemektedir. Çalışmada belirlenen bölgelerin coğrafi özelliklerine ilişkin faktörler; ayrılıkçı bölgenin denize erişiminin olup olmaması, ebeveyn devletin merkezine göre konumu, ebeveyn devlet ile doğal veya suni bir sınırla ayrılıp ayrılmaması, bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları şeklinde sıralanabilmektedir. Çalışmanın belirlediği bu değişkenler; Trzciński'nin ayrılmanın coğrafi faktörlerine ilişkin 2004 yılında yapmış olduğu çalışmasında sıraladığı değişkenlerden Caprivi, Casamance ve Cabinda için en belirleyici olanlarından ve ayrılma hareketlerine destekleyici veya engelleyici bir faktör olarak incelediği bu bölgelerin sahip oldukları doğal ve yer altı kaynaklarından meydana gelmektedir.

Bu faktörlerden ilki, ayrılıkçı bölgenin denize erişiminin olup olmamasıdır. Ayrılma hareketlerinin bulunduğu bölgenin denize erişiminin olması yeni ortaya çıkan devletin yaşayabilme kapasitesini arttırdığı gibi ayrılmanın başarıya ulaşmasını da kolaylaştırabilir. Denize erişimi olan bölgeler, ticari ve politik anlamda daha fazla fırsata sahip olacağından ve küreselleşmeden daha fazla etkileneceğinden denize erişimi olmayan bölgelere nazaran ayrılmaya daha eğilimli olabilir (Sorens, 2012).

Bir ekonomik faktör olan küreselleşme dış ticaretin ve sermaye hareketliliğinin dünya çapında artması olarak değerlendirildiğinde, ekonomik açıdan entegrasyon arttıkça küçük siyasi birimlerin daha verimli hale geleceğini ve bu siyasi birimlerin küreselleşmiş, serbest ticaret sistemini destekleyeceği öne sürülmektedir (Sorens 2012). Başarılı bir ayrılma, dış pazarlara erişimi kısıtlayabilir ve daha fazla kendi kendine yeterlilik gerektirebilir ancak küreselleşme yeni bir değişken olarak bu riskleri azaltabilir. Neticede denize erişimi olan bölge, küreselleşme sayesinde küçük ve yeni bir siyasi birim olarak yaşayabilme kapasitesini arttırabilecektir. Ancak denize çıkışın stratejik önemi ayrılmayı kolaylaştırdığı gibi zorlaştırabilir. Nitekim ebeveyn devlet, stratejik önemi olan kıyı şeridini kaybetme konusunda isteksizliğiyle ayrılma talebine daha şiddetli ve kararlı şekilde yanıt verebilmektedir (Trzciński, 2004). Örneğin; Eritre'nin ayrılması neticesinde Etiyopya'nın bir kara devleti haline gelmesi ayrılma sürecinde daha sert bir tutum sergilemesine neden olmuştur.

İkinci olarak ayrılıkçı bölgenin ebeveyn devletin merkezine göre konumu, ayrılma hareketinin başarısı üzerinde etkili bir faktördür. Özellikle ayrılma hareketinin geliştiği bölgenin ebeveyn devlete göre çevresel konumda bulunması hareketin silahlı mücadelesini kolaylaştırabilir (Trzciński, 2004). Ayrıca ebeveyn devletin iç savaş benzeri krizlere yoğunlaştığı durumlarda çevresel konumdaki ayrılıkçı bölge merkezden kendisini büyük oranda soyutlamayı başararak bu kriz anını bir fırsata dönüştürebilir. Somaliland'ın bağımsızlık ilanının Somali İç Savaşı'nın yaşandığı ve Siad Barre'nin yönetimden düşmesinden dört ay sonra 1991 yılında gerçekleşmiş olması, bu fırsat anlarından birinin örneği olarak değerlendirilebilir.

Bir bölge ve ebeveyn devlet arasındaki mesafe, kültürü etkileyerek ayrılmanın toplumsal nedenleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Ayrıca bir bölgenin çevresel konumda bulunması, bölgeyi ülkenin geri kalanıyla ticarete daha az bağımlı hale getirerek ayrılıkçı hareketin çıkmasını kolaylaştırabilen ekonomik nedenlerden birini doğurabilmektedir. Neticede başarılı bir ayrılma sonucu elde edilen bağımsızlık, bir zamanlar ebeveyn olan devletle ticaret modellerinin bozulması anlamına geldiğinde bu bozulma, ayrılan yeni bölge için komşu

bölgelere göre daha az maliyetli olacaktır. Bu nedenle ekonomik nedenlerden dolayı da coğrafi olarak ayrı, uzak ya da çevrede konumlanan bölgeler ebeveyn devletin diğer bölgelerine nazaran daha ayrılıkçı olabilmektedir. Üçüncü olarak ebeveyn devlet ile ayrılıkçı bölgenin doğal veya suni bir sınırla ayrılıp ayrılmaması, ayrılma hareketinin mücadelesini kolaylaştırabileceği gibi başarılı bir ayrılmanın yaşanması durumunda ebeveyn devlet ile yeni bağımsız olan devlet arasında sınır anlaşmazlıklarını azaltabilmektedir. Özellikle bir bölge, ülkenin geri kalanından açık deniz, nehir veya başka bir ülkenin toprakları tarafından ayrılıyorsa söz konusu bölge, ülkenin geri kalanında olan bir bölgeye nazaran işgale daha iyi direnebilme kabiliyetine sahip görülmektedir. Nitekim bu durumun örnekleri yalnızca Afrika kıtasında değil Bangladeş örneğinde olduğu gibi dünyanın farklı bölgelerinde de görülmektedir (Sorens, 2012).

Diğer yandan dağ, nehir gibi doğal bir sınırın yokluğu Etiyopya ve Eritre arasındaki Tigray Bölgesi üzerinde sınır anlaşmazlıklarının 1998-2000 yılları arasında silahlı çatışmaya dönmesine neden olmuştur. İki ayrılıkçı bölge arasında da doğal sınırların yokluğu benzer anlaşmazlıklara neden olabilir. Somaliland ve Puntland örneğinde görüldüğü gibi her iki ayrılıkçı bölge Sanaag ve Sool Bölgeleri üzerinde sınır anlaşmazlıkları yaşamışlardır (Trzeciński, 2004).

Son olarak bir bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklarının varlığı, özellikle değerli yer altı kaynakları yağmalanabilir çeşitte olduklarında kaynakların kontrolü için savaş lordları ve merkezi hükümet arasında şiddetli rekabete neden olmaktadır. Koltan veya petrol gibi yağmalanamayan maden yatakları kaynakların diğer ülkeler ihracı için merkezi hükümete ihtiyaç duyacağından ayrılmaya yağmalanabilir olanlar kadar direk etkide bulunmayabilir (Sorens, 2012). Ancak Fearon ve Laitin özellikle petrolün devlet zayıflığına neden olarak iç savaş olasılığını arttırdığını iddia etmektedir (Fearon ve Laitin, 2003, s. 81). Bu durumda ise devlet zayıflığı ve iç savaşların olası ayrılma hareketlerini teşvik edeceğini ileri sürmek mümkündür. Ayrıca Sorens'in yağmalanamayan doğal kaynaklar listesine aldığı elmasın komşu devletler üzerinden dünyaya yasal olmayan yollardan ihraç edildiği fark edilmektedir. Nitekim uzun vadede yağmalanamayan doğal kaynaklar, üçüncü taraf devletlerin desteğine neden olarak ayrılmayı tetikleyebilmekte veya mevcut bir hareketi güçlendirebilmektedir.

Maden kaynakları bir bölgenin başarılı bir ayrılma gerçekleştirdikten sonra bu bölgeye bağımsızlığını koruma fırsatı vereceği başka bir deyişle yaşayabilme kapasitesini arttıracığı için kaynakların varlığı ayrılmayı teşvik eden tetikleyici neden olabilir. Bu nedenle sonuç olarak yer altı kaynakları bakımından zengin bir bölgenin güçlü bir merkezi hükümet tarafından kontrol altında tutulmasının ayrılma hareketlerinin engellenmesi için önemli olduğu vurgulanabilmektedir.

Çalışmanın Afrika kıtasında bulunan Caprivi, Casamance ve Cabinda Bölgelerinde yaşanan ayrılma vakalarını incelemesinin nedeni, ilk olarak bu bölgelerin etnik veya kültürel olarak ülkenin geri kalanından farklılaşmış olan grubun belli seviyede bütünlük arz ederek ayrılma hareketlerinin öncelikli koşulunu yerine getirmiş olmasıdır. Sonrasında ise bu bölgelerin coğrafi özelliklerinin kıtada ayrılma hareketlerinin meydana geldiği diğer bölgelere kıyasla daha özel bir durum teşkil etmesidir. Nitekim her üç bölgenin coğrafi özelliklerinin bu bölgelerde bulunan ayrılma hareketleri üzerindeki etkisi, coğrafi özelliklerin ayrılma hareketleri üzerinde belirleyiciliğinin ne yönde ve hangi ölçüde olduğunun saptanabilmesini sağlamaktadır.

3.1. Caprivi'nin Belirlenen Coğrafi Faktörler Bağlamında İncelenmesi

Caprivi Şeridi, tarihte Lozi Krallığının 1915 yılına kadar Alman, 1920 sonrasında ise İngiliz ve Güney Afrika tarafından yönetilen bölgesidir (Guijarro, 2013). Caprivi Şeridi'nin tarihsel ve coğrafi özellikleri Zeller tarafından *"Afrika Talanı'nın en tuhaf miraslarından biri"* olarak nitelenmiştir (Melber, 2009).

Namibya'nın sınırlarının Afrika kıtasının içlerine doğru genişlemesini sağlayan Caprivi Şeridi'nin denize erişimi yoktur ve "özel bir şekle" sahiptir. Literatürde böyle "özel"⁶ bir şeklin temel motivasyonunun Alman İmparatorluğu'nun Zambezi Nehri'ne erişme ve Alman idaresinde bulunan Doğu Afrika sömürge topraklarıyla kara yoluyla bağlantı kurma olduğu iddia edilmiştir (Melber, 2009).

Şekil 1. Namibya Siyasi Haritası ve Caprivi Şeridi

İkinci coğrafi faktöre göre incelendiğinde Caprivi'nin ebeveyn devletin merkezine göre çevresel konumda (periferde) bulunduğu fark edilmektedir. Ayrılıkçı bölge ile ebeveyn devletin sadece dar bir arazi ile ayrılması, hükümet güçlerinin hareketliliğini ve operasyonel yeteneklerini sınırlarken ayrılıkçıların faaliyetlerini ve hareketlerini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, Okavango Bölgesi gibi dar bir koridorun savunulması ile ayrılma hareketinin askeri açıdan avantajlı bir noktaya gelebileceği çıkarımının yapılabilmesini sağlamaktadır. İlgili olarak üçüncü faktör bağlamında incelendiğinde, Namibya ve Caprivi Şeridi arasındaki Okavango Bölgesi'nden geçen ve bölgenin adını aldığı Okavango Nehri, ebeveyn devlet ve Caprivi Şeridi arasında doğal bir sınır görevi görmektedir (Trzciński 2004). Bu durum olası bir ayrılık sonrasında ebeveyn devlet ile doğal bir sınır meydana getirerek sınır sorunlarından kaynaklanan krizleri en aza indirebilecek faktör olarak değerlendirilebilir.

⁶ Melber, Caprivi'nin haritada doğal olmayan görüntüsü "coğrafi canavarlık" olarak adlandırmıştır.

Şekil 2. Okavango Nehri ve Okavango Deltası

Dördüncü faktör incelendiğinde Caprivi Şeridi'nin Namibya gibi adını Namib çölünden alan bir ülkenin su potansiyelini büyük ölçüde güçlendiren doğal kaynaklara sahip olması, bölgenin ülke için stratejik önemini arttırmaktadır. Nitekim Zambiya'nın Batı Eyaleti'nin büyüklüğü ve nüfusu Caprivi'den yaklaşık on kat daha fazla olsa da her iki bölge de ülkelerinin genel nüfusunda benzer bir paya sahiptir (Zeller ve Melber, 2019, s.296).

Şekil 3. Barotseland Haritası (Lozi Krallığı)

Bölgenin tarihi incelendiğinde haritada yaklaşık olarak kırmızı dairenin içinde hüküm süren Barotseland yani Lozi (Barotse) halkının krallığının Zambiya, Namibya, Botswana, Zimbabwe ve Angola sınırları içerisinde varlık gösterdiği ve özellikle Zambiya'nın Batı Eyaletleri ve Caprivi Şeridi'nin bir bölümünden meydana geldiği fark edilmektedir. Bu nedenle Caprivi'de gelişen ayrılma hareketleri, coğrafi faktörler açısından bir bütünün parçası olarak incelenmelidir.

Namibya'da Caprivi Şeridi'nde varlık gösteren ayrılma vakası ile Zambiya'da varlık gösteren ayrılma vakası birlikte, Lozi halkının ayrılıkçılığı bağlamında incelenebilmektedir. Zambiya ve Namibya'daki Lozi ayrılıkçılığının kolonyal sınırlar ve yapay devlet birimleri ile bölünmüş "bir" halkın, post kolonyal dönemde yeniden birleşme çabası olarak değerlendirilemeyeceği iddia edilmektedir. Özellikle farklı sömürgeci aktörler tarafından hiyerarşik olarak organize edilmiş, Lozi dili konuşan iktidarlar aracılığıyla dolaylı yönetim şeklinde sömürge deneyimini yaşamış

olmaları ve ortak etnik kimlik veya kabile kimlikleri ile şikâyetlerin bu iki bölgeye dağılan ayrılıkçılığı açıklamak için yeterli görünmediği belirtilmiştir. Nitekim PanLozi milliyetçiliğinin meydana gelmemesi, Lozi krallığının sömürge öncesi dönemde Batı Eyaleti ve Caprivi/Zambezi Bölgesi'nin statüsündeki farklılıklardan ve bu farklılıkların sömürgecilik döneminde sınır oluşturma ve yönetim yoluyla pekiştirilmesinden kaynaklanabilmektedir (Zeller ve Melber, 2019, s.297).

Namibya ve Zambiya'da ortak tarihe sahip bir halkın meydana getirdiği iki ayrılma vakası, sömürge öncesi varlık gösteren ortak köklere rağmen sömürge sonrası ortaya çıkan Afrikalı devletlere karşı iki farklı mücadeleyi ifade etmektedir. Kısaca bir halkın iki farklı mücadelesinin Namibya kolu olan Caprivi ayrılıkçılığını, bölgenin boyutu ve sahip olduğu doğal kaynaklardan artan stratejik önemi göz önüne alındığında bir egemen devlet kurma amacı rasyonel değerlendirilememekte ve başarısızlıkla sonuçlandığı saptanmaktadır. Caprivi'de ayrılıkçı hareketi temsil eden *United Democratic Party (UDP)* aktif olmaya devam etse de barışçıl yöntemi içeren ve ayrılma hedefi olmayan gündemiyle bu iddiayı desteklemektedir.⁷

3.2. Casamance'nin Belirlenen Coğrafi Faktörler Bağlamında İncelenmesi

Senegal sınırları içerisinde bulunan Casamance güneyde Gine Bissau ile uzun bir sınırı paylaşırken batı kıyıları Atlantik Okyanusu'na dayanmaktadır.

Şekil 4. Senegal'in Siyasi Haritası ve Casamance Bölgesi

Çalışmada belirlenen ilk coğrafi faktör bağlamında Casamance Bölgesi'nin denize erişiminin varlığı, öngörüldüğü gibi Casamance'deki ayrılıkçıların uyuşturucu ticareti yapmasına olanak sağlayarak ayrılma hareketini desteklemektedir. Casamance Bölgesi'nin konumuna ilişkin haritada ilk fark edilen detay ise bölgenin Gambiya ile Senegal'den büyük oranda ayrılmış olmasıdır. Bu durum ikinci faktör olarak incelenen ebeveyn devlete göre ayrılıkçı bölgenin çevresel konumda bulunduğu saptamasına ek olarak, üçüncü faktör olarak incelenen ebeveyn devlet ile ayrılıkçı bölge arasında suni bir sınırın varlığını meydana getirmektedir. Casamance Bölgesi'nin Gambiya toprakları ile Kuzey Senegal'den ayrılması, sadece doğuda (Gambiya veya Gine Bissau'dan çok daha kısa olan) kara sınırı ile Senegal'e bağlanması karşımıza yeniden dar

⁷ Caprivi Concerned Group Resmi İnternet Sitesi; <http://www.capriviconcernedgroup.com/press-statement/> Erişim Tarihi: 17.07.2021.

bir koridorun savunulması ile başarılı bir ayrılma hareketinin gerçekleşebileceği olasılığını çıkarmaktadır. Nitekim dar bir alanla ebeveyn devlete bağlanan Caprivi bu açıdan Casamance'e benzemektedir. Ancak Casamance'nin denize çıkışının olması onu Caprivi Bölgesi'nden daha avantajlı konuma getirmektedir (Trzciński, 2004).

Casamance'nin ayrılma hareketine ilişkin coğrafi faktörlerden en belirleyici olanın ebeveyn devlet ile ayrılıkçı bölge arasında sınır teşkil edecek ölçüde bulunan Gambiya'nın varlığı kabul edilebilmektedir. Gambiya'nın varlığı ve Casamance'in doğuda Senegal (Tambacounda Bölgesi) ile sınırlı birliği ve bu bölgenin başkent Dakar'a halen uzak olması Senegal'in güney ve kuzey bölgeleri arasında entegrasyon zorluğu yaratmaktadır.

Şekil 5. Casamance Ayrılıkçılığının etkin olduğu bölgeler

Casamance'nin Gambiya ve Gine-Bissau ile coğrafi birlikteliğinin neticesinde Casamance ayrılıkçılığının dışsal boyutu meydana gelmektedir. Nitekim Gambiya ve Gine Bissau için arka üs teşkil eden yoğun Casamance ormanlarının varlığı ve Casamance'nin Gine-Bissau'nun Portekiz sömürgesinden kurtulma çabalarını desteklemesi benzer desteği Senegal ile bağımsızlık mücadelesinde beklemesine neden olmuştur. Diğer yandan Gambiya'da, Kukoi Samba Sagna liderliğindeki hareketle eski Gambiya cumhurbaşkanı Daouda Diawara'nın gücüne karşı mücadele vermesi, Casamance halkını devlete meydan okumanın mümkün olduğuna ikna etmesi bakımından belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Abdallah ve Okai, 2014, s. 64). Değinilen bu örnekler ile Casamance, Gambiya ve Gine- Bissau'nun yaşayacakları önemli çatışmalarda taraf olarak devreye girmesi ile Casamance'nin Senegal ile mücadelesinde tarafların sayısını artması 1982'de başlayan krizin, kıtada yaşanan en uzun iç savaşlardan birini meydana getirmesinin nedeni olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca Gambiya'nın Britanya kolonisi olarak Fransız Senegali'ni ikiye bölmesi ile Fransa'nın Kuzey Senegal ve Casamance'yi iki ayrı, özerk birim halinde yönetmesi kıtada Somaliland ve Güney Sudan'ın da aralarında bulunduğu ayrılma hareketlerinin söylemlerinde sık sık başvurduğu sömürge döneminde varlık gösteren özerkliklerinin devam etmesi gerektiği iddialarına da neden olmaktadır. Nitekim Kuzey Sudan ve Casamance'nin iki ayrı birim olarak yönetilmesi 1960 yılında gerçekleşecek olan bağımsızlıktan sadece yirmi yıl önce sona erdirilmiştir (Trzcinski, 2005). Fransız kolonyalizmi ikili yapısının yanında çoğunlukla Kuzey

Senegalliler arasında yaygın olan "Senegal tek kafadır, kimse onu ikiye bölemez." anlayışının da nedeni olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Fransa'dan miras kalan Jakoben merkezîyetçiliği ile Wolof-Müslüman (Senegal'in başlıca etnik grubu) etnik-dini temeller üzerinde güçlenen tek bir Senegalli kimliği yaratılarak birçok sosyal bölünme maskelenmeye çalışılmaktadır.⁸ Bu nedenlerden dolayı bağımsızlığından itibaren Casamance'nin tarihi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi olarak Kuzey Senegal ile bir bütün kabul edilmesi doğru görünmemektedir.

Bu ikilik, 1982 yılında kurulan ve söylemlerinde sıkça Casamance Bölgesi'nin Senegal'in kalanından dinsel ve etnik açıdan farklılaştığını belirten Casamance Demokratik Güçleri Hareketi'nin (MFDC) doğmasına ve Casamance'nin ayrılmasını amaçlamasına neden olmuştur (Fall, 2010). Hareket, 1980'li yıllarda Afrika'nın ikinci ayrılma hareketleri⁹ dalgası olarak adlandırılan dönemi başlatan hareket olarak kabul edilmektedir. MFDC ve Senegal arasında 1982-2014 yılları arasında çatışmalar yaşanmıştır. En yoğun çatışmalar, kötü uygulanan barış anlaşmaları ve MFDC'nin hizipçiliğe yönelik eğilimi nedenleriyle 1990'ların başından beri aralıksız devam ederek 1992 ve 2001 yılları arasında olmuştur. Casamance ve Kuzey Senegal'in sömürge öncesi tarihi ve kültürlerinin çok az ortak noktası olduğu konusunu vurgulayan ayrılıkçılar çoğu kuzeyli grubun aksine halklarının hiyerarşik bir yapıda olmadığını, köle ticaretinde yer almayı her zaman reddettiklerini ve her zaman Fransız kolonyalizmine direnen tarafta olduklarını iddia etmişlerdir. Bu iddialar Aşağı Casamance'de yaşayan Diola (Jola, Senegal halkının yaklaşık %5'ini ancak Casamance halkının yaklaşık %60'ını oluşturur) ve Mandelerden (Senegal halkının yaklaşık %13'ü) meydana gelen "halkın" oluşturduğu *Casamançais* milliyetçiliğinin kurucu unsuru haline gelmiştir (Foucher, 2019).

Şekil 6. Diola Halkının yoğunlaştığı bölgeler

Şekil 6'da kırmızı daire, ayrılıkçı Diola Katolik rahip Peder Augustin Diamacoune Senghor'un "Wolofization" olarak adlandırılabilen (Trzeciński, 2005) Wolof-Müslüman kimliğine karşı (Senegal halkının yaklaşık %40'ı) erimeyen Casamance milliyetçiliğinin sınırları olarak belirlediği ("Atlantik'ten Falémé nehrine kadar") iddiaya uygun olarak çizilmiştir (Foucher, 2019).

⁸ <http://www.cihablog.com/factors-that-influenced-casamance-separatism/> Erişim Tarihi: 09.09.2021.

⁹ Birinci dalga Sahraaltı Afrika'nın büyük bir kısmının bağımsızlığını kazandığı 1960'lı yıllarda yaşanmıştır.

Dördüncü faktör bağlamında Kuzey Senegal'in göçebe ve girişimci, tüccar bir toplum olarak nitelenmesinin nedeni olan kurak arazilerine karşın Casamance'nin sulak ve verimli arazilere sahip olması sıklıkla Senegal'in tahıl ambarı olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Senegal'in kuzey kesiminde tüketilen gıda ürünlerinin çoğunun Casamance Bölgesi'nden ithal edildiği göz önünde bulundurulduğu zaman bölgenin Senegal için stratejik önemi artmaktadır (Fall, 2010).

3.3. Cabinda'nın Belirlenen Coğrafi Faktörler Bağlamında İncelenmesi

Cabinda Bölgesi, Angola sınırları içerisinde yer almamasına yani ebeveyn devletle herhangi bir karasal bağa sahip olmamasına rağmen Angola'nın on sekiz yönetim bölgesinden birisidir. Komşuları Kongo Cumhuriyeti ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC) olan Cabinda Bölgesi'nin ebeveyn devletin tamamen sınırları dışında olması belirlenen üçüncü faktör ile ilişkili olarak ebeveyn devlet ile bir kara sınırının bulunmaması ebeveyn devletin merkezine göre konumunu en avantajlı hale getirmektedir. Bu durumda başarılı bir ayrılmanın gerçekleşmesi sonrasında ebeveyn devlet ile yeni bağımsız olan devlet arasında sınır anlaşmazlıklarının yaşanması ihtimali ortadan kalkmaktadır.

Cabinda Bölgesi için coğrafi özelliklerin ayrılmanın ortaya çıkmasında ve başarılı olmasında en önemli faktör olsaydı bu durumda en avantajlı bölge olacağı çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır (Trzeciński, 2004). Ancak coğrafi faktörlerin başarılı bir ayrılma için belirleyici tek faktör olmadığı kabulüyle beraber Cabinda'nın denize erişiminin bulunmasına rağmen güvenli limanlara sahip olmaması, ebeveyn devlete göre uzakta konumlanması ve ebeveyn devlet ile doğal veya yapay herhangi bir sınıra sahip olmaması faktörleri Cabinda ayrılıkçılığı için öngörülen desteğe neden olmamıştır. Bölgenin, Demokratik Kongo (DRC) ve Kongo Cumhuriyeti ile çevrilmiş olması ile ebeveyn devletten ayrı durumu birçok tüketim malını ithal ederek Angola'da bulunan bir vatandaşa göre iki kat pahalılıkta almasına ve bu durum zengin Angola elitine karşın Cabinda halkının hayat standartlarının düşmesine neden olmaktadır (Wells, 2003).

Şekil 7. Angola'nın Siyasi Haritası ve Cabinda Bölgesi

Angola, Nijerya'dan ve Libya'dan sonra kıtadaki üçüncü büyük petrol üreticisi olarak "yeni Kuveyt", "Afrika'nın Kuveyt'i" olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Koné, 1998). Ancak

bölgede hidrokarbon kaynaklarının yoğunluğuna rağmen bu kaynakların özel petrol şirketleri aracılığıyla yüzeye çıkarılması ve Cabinda yerel yönetimlerinin ayrılma hareketine karşı ülkenin istikrar halinde bulunduğunu iddia eden açıklamaları, bu yer altı kaynaklarının ayrılma hareketlerini destekleyici yönde bir faktör olarak değerlendirilememesine ve ülkenin kaynak laneti ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır (Amundsen, 2021). Bu durum belli bir bölgede yoğunlaşan kaynakların türüne göre ayrılma hareketlerine iki farklı şekilde etki edebileceği iddiasını hatırlatmaktadır. Ross'a göre (2003) yabancı yatırımları gerektirmeyen alüvyal elmas madenciliği bölgede savaş ağalarının desteklenmesine ve bağımsızlık talebinin oluşmamasına neden olurken yabancı yatırım gerektiren örneğin petrol gibi doğal kaynaklar egemen bir devlet olarak tanınmaya ihtiyaç duyduğundan ayrılma hareketinin de ortaya çıkmasına neden olabilir.

Şekil 8. Cabinda'nın yer altı kaynakları

Şekil 8’de Eni, Chevron, Sonangol gibi büyük şirketlerinin petrol çıkardığı Cabinda açıklarında bulunan Malonga Kuzey ve Malonga Batı gibi petrol sahaları gösterilmektedir. Cabinda Angola’nın petrol üretiminin yarısından fazlasını oluşturarak ülkenin Afrika’nın Kuveyt’i imajını güçlendirse de Cabinda ayrılıkçılığını desteklememektedir (Amundsen, 2021). Nitekim yabancı şirketler, Cabinda ayrılıkçılığını başlangıçta self determinasyon arayışı olarak değerlendirse de Cabinda Bölgesi’nin Kurtuluşu Cephesi’nin (FLEC) farklı fraksiyonları tarafından uluslararası ilgi çekmek için kullanılan yabancı işçilerin kaçırılması stratejisi ile bu tavır değişmiştir.

FLEC'in temelleri bölgenin bağımsızlığı için 1961 yılında Portekiz ile savaşan Kuzeyde yerleşmiş, Bakongo etnik grubunun üyelerinden oluşan özgürlük hareketlerinde bulunabilir. Hareket, 1974'de Portekiz'de gerçekleşen Karanfil Devrimi üzerine 1975'de Angola'nın bağımsız olması ile güçlenmiştir (Martin, 2019). Hareket, otuz yılda otuz bin kişinin ölümüne

neden olarak “Afrika’nın unutulmuş savaşı” olarak adlandırılrsa da (Shantz, 2006) Angola hükümeti tarafından “tarihin kalıntısı” olarak küçümsenen Cabinda Bölgesi Kurtuluş Cephesi’nin en az dört fraksiyona bölünmesi hareketin başarısını büyük ölçüde etkilemektedir (Amundsen, 2021). Martin, artan siyasi marjinalleşme ve özerk bölgenin temel sosyal hizmetlere dahi ulaşamaması ve Cabinda halkının sahip olduğu yer altı kaynaklarına rağmen giderek fakirleşmesi neticesinde gelecek on yılda Cabinda’nın daha güçlü bir şekilde ayrılmayı isteyebileceğini belirtmiştir (Martin, 2019).

SONUÇ

Bir ayrılma hareketini meydana getiren yapısal faktörler; saptanabilen farklılaşmış bir topluluk, hareketi meydana getiren halkın yurt olarak kabul ettiği bölge diğer bir deyişle ülke/mekân, hareketin lideri ve şikâyet unsuru (ayrılma hareketinin nedenleri) olarak sıralanmaktadır. Ayrılma iddiası, tanımlanabilen bir aktör veya farklılaşmış topluluklar talepleri gerçekleştirilmediğinde üzerinde yeni bağımsız devletini kurma amacıyla olduğu (sınırları çoğunlukla belirli) bir coğrafi bölge ile ebeveyn devletten geri çekilme şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Ayrılma hareketlerinin ortaya çıkmasını ve başarıya ulaşmasını belirleyen faktörler her bir ayrılma hareketi için değişkenlik gösterse de çalışma, ayrılma hareketlerinin tamamında ortak olan yapısal faktörleri barındıran bu tanımdan hareketle, faktörlerden ikincisi olarak kabul edilen hareketin “ülkesini” ayrılmanın meydana geldiği koşullardan biri olarak değerlendirilebilen coğrafi faktörler bağlamında detaylandırmaktadır.

Çalışmada Caprivi, Casamance ve Cabinda Bölgeleri; denize erişiminin bulunup bulunmaması, ebeveyn devletin merkezine göre konumu, ebeveyn devlet ile doğal veya suni bir sınıra sahip olup olmaması, ayrılıkçı bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların varlığı ve türü olarak ayrılma hareketleri üzerinde belirleyici kabul edilen coğrafi faktörler açısından incelenmiştir. Casamance, Caprivi ve Cabinda bağlamında incelenen coğrafi faktörlerin, bu üç bölgede yaşanan ayrılma hareketlerine destekleyici etkide bulunması öngörülmektedir. Ancak bu etkinin ayrılma vakalarının başarılı olması için gereken düzeyde güçlü olmadığı saptanmıştır. Nitekim belirlenen coğrafi faktörlerin tek tek Caprivi, Casamance ve Cabinda örneklerinde incelenmesine rağmen bazı coğrafi faktörlerin sırasıyla tarihi, toplumsal ve ekonomik açıdan Caprivi, Casamance ve Cabinda’da yaşanan ayrılma hareketleri ile daha yoğun şekilde ilişkili olduğu fark edilmiştir.

Caprivi Bölgesi ebeveyn devletin merkezine uzak konumda bulunmakta ve Okavango Nehri ebeveyn devlet ve Caprivi Şeridi arasında doğal bir sınır görevi görmektedir. Bunun yanında tarihi anlamda Barotseland yani Lozi (Barotse) halkının krallığının Namibya kolunu Caprivi Şeridi’nin meydana getirmesi, Caprivi’de gelişen ayrılma hareketlerinin coğrafi faktörler açısından bir bütünün parçası olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Belirlenen coğrafi faktörlerden özellikle ayrılıkçı bölgenin ebeveyn devletin merkezine göre konumu ve ebeveyn devlet ile doğal veya suni bir sınıra sahip olmasının ayrılıkçı bölgenin temel argümanlarını teşkil eden kültürel ve ekonomik farklılıklarının meydana gelmesine neden olması açısından önemlidir. Bölgeler arasındaki bu ikilik sömürge dönemi öncesinde bulunabilir veya sömürge döneminde ayrı yönetim birimleriyle oluşturulabilir, derinleştirilebilir. Nitekim Casamance ve ebeveyn devlet Senegal bu durumun örneği olarak çalışmada yer bulmuştur.

Yer altı kaynaklarının varlığının ve türünün ayrılma hareketi üzerindeki belirleyiciliği çalışmada Cabinda örneği üzerinde detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda literatürde yer altı kaynaklarının bazı tasniflere maruz kalarak ayrılma hareketleri üzerinde destekleyici veya engelleyici etkilerde bulunduğu dair çeşitli iddiaların her vaka için yeniden değerlendirilmesi gerektiği saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Anderson, G. (2013). Secession in international law and relations: what are we talking about? *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 35, 343-388.
- Armitage, D. (2007). *The Declaration of Independence*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bartkus, V. O. (2004). *The Dynamic of Secession*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, J. & Faith, R. (1987). Secession and the limits of taxation: Toward a theory of internal exit. *American Economic Review*, 77(5), 1023-31.
- Dobler, G. (2019). Anjouan and secessionism in the Comoros: Internal dynamics, external decisions. Lotje de Vries vd. (Ed.), *Secessionism in African politics: Aspiration, Grievance, Performance, Disenchantment* içinde s.151-178. Palgrave.
- Fearon, J. & Laitin, D. (2003). Ethnicity, insurgency, and civil war. *American Political Science Review*, 97(1), 75-90.
- Foucher, V. (2019). The Mouvement des Forces Démocratiques de Casamance: The Illusion of Separatism in Senegal? Lotje de Vries vd. (Ed.), *Secessionism in African politics: Aspiration, Grievance, Performance, Disenchantment* içinde s.265-292. Palgrave.
- Griffiths, R. (2016). *Age of Secession: The International and Domestic Determinants of State Birth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guijarro, E. M. (2013). An independent Caprivi: A Madness of the few, a partial collective yearning or a realistic possibility? Citizen perspectives on Caprivian secession. *Journal of Southern African Studies*, 39(2), 337-352.
- Horowitz, D. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Martin, J. (2019). The front(s) for the Liberation of Cabinda in Angola: A phantom insurgency. Lotje de Vries vd. (Ed.), *Secessionism in African politics: Aspiration, Grievance, Performance, Disenchantment* içinde s. 207-228, Palgrave.
- Mayall, J., & Simpson, M. (1992). Ethnicity is not Enough: Reflections on Protracted Secessionism in the Third World¹. *International Journal of Comparative Sociology*, 33, 5-25.
- Melber, H. (2009). One Namibia, one nation? The Caprivi as contested territory. *Journal of Contemporary African Studies*, 27(4), 463-481.
- Sorens, J. (2012). *Secessionism: Identity, Interest and Strategy*. McGill-Queen's University Press.
- Vries, Lotje D. vd. (2019). *Secessionism in African Politics. Aspiration, Grievance, Performance, Disenchantment*. New York: Palgrave Macmillan.

Wood, J. R. (1981). Secession: A comparative analytical framework. *Canadian Journal of Political Science*, 14(1), 107-134.

Zeller W. & Melber, H. (2019). United in separation? Lozi Secessionism in Zambia and Namibia Vries, Lotje, Vries vd. (Ed.), *Secessionism in African Politics. Aspiration, Grievance, Performance, Disenchantment* içinde s.293-328. Palgrave Macmillan.

İnternet Kaynakları

African Pride. Namibya Siyasi Haritası ve Caprivi Şeridi [Harita]. <https://www.african-pride.co.uk/namibia/caprivi-strip> adresinden erişildi. (ET:17.07.2021)

Amundsen, I. (2021). Cabinda separatism, <https://open.cmi.no/cmi-xmlui/bitstream/handle/11250/2737179/Cabinda%20separatism?sequence=5&isAllowed=y> adresinden erişildi. (ET: 02.09.2021)

BBC. (2013). Angola'nın Siyasi Haritası ve Cabinda Bölgesi [Harita]. <https://www.bbc.com/news/world-africa-21306645> adresinden erişildi. (ET: 02.09.2021)

Caprivi Concerned Group Resmi İnternet Sitesi. <http://www.capriviconcernedgroup.com/press-statement/> adresinden erişildi. (ET: 17.07.2021)

Collier, P. ve Hoeffler, A. (2002). The political economy of secession. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.115.7010&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişildi. (ET: 07.04.2021)

Critical Investigations into Humanitarianism in Africa. (2020). Casamance Ayrılıkçılığının etkin olduğu bölgeler [Harita]. <http://www.cihablog.com/factors-that-influenced-casamance-separatism/> adresinden erişildi. (ET:11.09.2021)

Fall, A. (2010). Understanding the Casamance conflict: A background. <https://www.kaipctc.org/wp-content/uploads/2017/03/New%20folder/Fall-A.2010.Understanding-the-Casamance-Conflict-A-Background.pdf> adresinden erişildi. (ET: 01.09.2021)

Free World Maps. Diola Halkının yoğunlaştığı bölgeler haritası [Harita]. <https://www.freeworldmaps.net/africa/senegal/map.html>. adresinden erişildi. (ET:01.09.2021)

GeoCurrents. (2011). Barotseland Haritası (Lozi Krallığı) [Harita]. <https://www.geocurrents.info/geopolitics/lozi-barotse-nationalism-in-western-zambia/attachment/map-of-barotseland> adresinden erişildi. (ET:09.09.2021)

Khevturiani, A. ve Kharchilava, L. (2021). Theoretical and methodological aspects of separatism as a political phenomenon, 64-68, <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/12029/1/Khevturiani%20Amiran.pdf> adresinden erişildi.

Koné, J. (1998). The Right of Self-Determination in the Angolan Enclave of Cabinda, the Sixth Annual African Studies Consortium Workshop, <https://www.africa.upenn.edu/Workshop/kone98.html> adresinden erişildi. (ET: 12.09.2021)

- Krzysztof, T. (2005). Origins of armed separatism in Southern Senegal, *Africana Bulletin*, 53, 169-208. <https://philarchive.org/archive/TRZOOAv1> adresinden erişildi.
- Krzysztof, T. (2004). The significance of geographic location for the success of territorial secession African Example. *Miscellanea Geographica*, 207–216. [https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals\\$002fmgrsd\\$002f11\\$002f1\\$002farticle-p207.xml](https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals$002fmgrsd$002f11$002f1$002farticle-p207.xml) adresinden erişildi.
- Okai, N. ve Abdallah, M. (2014). Mediating conflict in West Africa https://cmi.fi/wp-content/uploads/2016/04/WA_mediating_conflict.pdf adresinden erişildi. (ET: 12.09.2021)
- Researchgate. Senegal'in Siyasi Haritası ve Casamance Bölgesi [Harita]. https://www.researchgate.net/figure/Geographical-context-Map-of-Senegal-showing-regions-and-boundaries-with-The-Gambia_fig1_51560052 adresinden erişildi. (ET:09.09.2021)
- Ross, M. (2003). Natural resources and civil war: an overview. UCLA Department of Political Science. https://unepfi.org/fileadmin/documents/conflict/ross_2003.pdf adresinden erişildi. (ET: 21.04.2021)
- Secrets of Africa. (2015). Okavango Nehri ve Okavango Deltası [Harita]. <http://africantravelsafaris.blogspot.com/2015/08/hidden-secrets-of-africa-caprivi-strip.html> adresinden erişildi. (ET: 09.09.2021)
- Shantz, J. (2006). Cabinda: Africa's forgotten war, *Journal of Critical Environmental Studies*, 15, 23-27. <https://currents.journals.yorku.ca/index.php/currents/article/viewFile/37989/34442#page=25> adresinden erişildi. (ET:10.09.2021)
- United States Securities and Exchange Commission. Cabinda'nın yer altı kaynakları [Harita]. <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1002242/000131143509000006/sj0509en20f.htm#tocpage> adresinden erişildi. (ET: 09.09.2021)
- Wells, J. (2003). Cabinda & Somaliland – A comparative study for statehood & independence, Flinders University, <http://archive.niza.nl/docs/200503171458362210.pdf> adresinden erişildi. (ET: 11.09.2021)